

40 χρόνια «Κοινωνία του θεάματος»

Τέσσερις δεκαετίες από την πρώτη έκδοση του διάσημου φιλοσοφικού «μανιφέστου» που προκάλεσε προβληματισμούς και επηρέασε κοινωνικούς επιστήμονες και στοχαστές

Από τον Γιώργο-Ικαρο Μπαμπασάκη

Γκι Ντεμπόρ: Κόντρα στην ηγεμονία της εικόνας

Τα βιβλία έχουν την ιστορία τους, καθένα τη δική του. Αλλά, τα πιο πολλά, χάνονται στις λίμνες της λήθης. Αλλά καίγονται στην πυρά, και ύστερα, σε πιο δίκαιους καιρούς, αναγεννώνται από την τέφρα τους. Αλλά πλουτίζουν το θησαυρό των ανθρώπινων γνώσεων ήδη από τη στιγμή που τυπώνονται. Αλλά γκρεμίζουν καθεστώτα. Κτήμα ες αεί, τα πιο σημαντικά βιβλία αλλάζουν τον ρου της κοινωνίας στην οποία εμφανίστηκαν και της οποίας τις ψευδαισθήσεις θέλησαν μεθοδικά να διαλύσουν.

Δύο από τα τελευταία βιβλία που επιχειρήσαν και κατόρθωσαν να προκαλέσουν μεγάλες αλλαγές στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο, έχουν βίους παράλληλους και θα μπορούσαν να πρωταγωνιστούν σε ένα περιπετειώδες μυθιστόρημα με ήρωες βιβλία. Πρόκειται για δύο πονήματα που υποκίνησαν μείζονες κοινωνικές αναστατώσεις και, συνάμα, έγιναν αντικείμενο μελέτης: χιλιάδες σελίδες γράφτηκαν γι' αυτά, εκπονήθηκαν διδακτορικές διατριβές με θέμα ένα σημείο που έθιγαν ή μία παράγραφο τους, ενώ οι συγγραφείς τους περιβλήθηκαν από την αχλή δεκάδων, συνήθως ανυπόστατων, μύθων. Τέλος, το ένα βιβλίο μοιάζει να συμπληρώνει το άλλο, και το δεύτερο να είναι απευθείας απόγονος του πρώτου.

Πρόκειται για το «Κεφάλαιο» (Das Kapital) του Καρλ Μαρξ και για την «Κοινωνία του Θεάματος» (La Société du spectacle) του Γκι Ντεμπόρ. Το «Κεφάλαιο» το γράφει ο Μαρξ στην εξορία, σε μια κάμαρα στο Σόχο, κάτω από συνθήκες δραματικές για τον ίδιο και ταράχες για την κοινωνία. Κυκλοφορεί το 1867, και οι αναλύσεις που εμπεριέχει δεν αργούν να γίνουν γνωστές σε μια ελίτ επαναστατών, αλλά και σθεναρών υπερασπιστών του καθεστώτος και να καταστούν ο πυροκροτητής θυελλωδών συζητήσεων αλλά και πράξεων. Ο κόσμος πια δεν μπορεί να συνεχίσει να είναι ο ίδιος.

Μεθοδικός μελετητής του Μαρξ, ταλα-

ντούχος στο να χαράσσει παραλλήλους και να επαναφέρει στο προσκήνιο την ιστορική και στρατηγική σκέψη, τη σκέψη που βλέπει τα πράγματα από την εφήμερη πλευρά και μέσα στην κίνησή τους, ο Ντεμπόρ αποφασίζει να συμπέσει η έκδοση του δικού του έργου, της «Κοινωνίας του Θεάματος», με τη συμπλήρωση ενός αιώνα από την πρώτη έκδοση του «Κεφαλαίου». Αξίζει να παραθέσω τις ακριβείς ημερομηνίες έκδοσης των δύο ρηξικέλευθων έργων: στις 14 Σεπτεμβρίου του 1867 κυκλοφορεί το «Κεφάλαιο» και στις 14 Νοεμβρίου του 1967 η «Κοινωνία του Θεάματος». Προσωπικότητα που από νεαρή ηλικία συνδύαζε ένα παιγνιώδες ποιητικό πάθος με μια σκακιστική διαύγεια, ο Ντεμπόρ ανέκαθεν έπαιζε με τις χρονολογίες και τις επετείους, στην προσπά-

Ο Ντεμπόρ συλλαμβάνει την ιδέα ότι όπως στην εποχή του Μαρξ σημειώνεται μια διολίσθηση από το «είναι» στο «έχειν», έτσι στη σύγχρονη εποχή τα πράγματα της ζωής τείνουν να περάσουν από το «έχειν» στο «φαίνεσθαι»

θειά του να ξανακάνει «τις ιδέες επικίνδυνες». Οι επιλογές του ήσαν πάντοτε ένα κράμα ακαριαίας έμπνευσης και ενδεδειγμένης, «ψυχρής» θα λέγαμε, επεξεργασίας και υλοποίησης της εν λόγω έμπνευσης.

Από τα είκοσι του χρόνια ο Ντεμπόρ συλλαμβάνει την ιδέα ότι όπως στην εποχή του Μαρξ σημειώνεται μια διολίσθηση από το «είναι» στο «έχειν», έτσι στη σύγχρονη εποχή τα πράγματα της ζωής τείνουν να περάσουν από το «έχειν» στο «φαίνεσθαι». Με άλλα λόγια, ενώ προηγουμένως το σημαντικό ήταν να «είσαι», στον καπιταλισμό το σημαντικό είναι να «έχεις», δηλαδή είσαι ό,τι κατέχεις, η προσωπικότητά σου, η κοινωνική σου οντότητα, όλη σου η πραγματικότητα εξαρτάται από τα υλικά αγαθά που διατηρείς στην κατοχή σου. Και μετέπειτα, συγκεκριμένα από τις αρχές της δεκαετίας του 1930, το σημαντικό μετακινείται από το να κατέχεις στο να φαίνεσαι,

στο να υπάρχεις ως θέαμα, στο να υφίστασαι μέσα στο «εικονικό», όπως το λέμε σήμερα, σύμπαν, το οποίο ακριβώς διαμορφώνει και διαδίδει την εικόνα σου ανεξαρτήτως από την αληθινή πραγματικότητά σου.

Το σοκ που προκάλεσε η πρώτη έκδοση της «Κοινωνίας του Θεάματος» ήταν τρομερό, αν και δεν το αντελήφθησαν όλοι από την αρχή. Το βιβλίο, γραμμένο με τη μορφή αλληπάλληλων σύντομων θέσεων, όπως περίπου το «Tractatus Logico-philosophicus» του Λούντβιχ Βίγκενσταϊν, δομημένο αυστηρά και με ένα ύφος εξόχως συνοπτικό, συμπαγές και αξιωματικό, μοιάζει να αρνείται κάθε ερμηνεία και να απαιτεί να διαβαστεί κατά γράμμα και να γίνει πράξη κατεπειγόντως. Η τηλεγραφική γραφή του Ντεμπόρ, συνδυασμένη αρμονικά

ήταν από μικρή ηλικία, και παρέμεινε έως το θάνατό του, λάτρης του οίνου και ακλόνητος πότης. Για να προχωρήσει στην ολοκλήρωση της συγγραφής της «Κοινωνίας», αποσύρθηκε σε ένα είδος ευφρόσυνης και βολικής «εξορίας», σε μian άνετη κατοικία στις Κάννες, και επέβαλε στον εαυτό του μια συστηματική αποχή από το αλκοόλ και μια δίαιτα με ντοματόζουμο, ακολουθώντας το παράδειγμα του πότη (!!!) παγκόσμιου πρωταθλητή στο σκάκι, του Αλεξάντερ Αλιέχιν, ο οποίος είχε κόψει τη βότκα και έπινε μόνο γάλα για ένα διάστημα προκειμένου να ανακτήσει το στέμμα του, όταν το έχασε από το σκακιστή και μαθηματικό Μαξ Οϊβε.

Μια από τις κεντρικές θέσεις του Ντεμπόρ είναι ότι στον ύστερο καπιταλισμό, στο στάδιο του θεάματος δηλαδή, αντί να εξυπηρετεί τις ανθρώπινες επιθυμίες, η οικονομία δημιουργεί αδιάκοπα ανάγκες που άλλο δεν κάνουν από το να συμβάλλουν μονάχα στην ψεύτικη ανάγκη της διατήρησης της εξουσίας της. Το θέαμα παράγει ολοένα και περισσότερο «συγχωροχάρτια του εμπορεύματος», η εικόνα γίνεται το παν, και η αδιαμεσολάβητη επικοινωνία εξοστρακίζεται. Κι αυτό έχει συνταρακτικές επιπτώσεις και στην τέχνη. Το έπος των ανθρώπινων περιπετειών γίνεται πλέον δοξολογία των προϊόντων, εκθειασμός των αντικειμένων, αποθέωση της ανταλλακτικής αξίας. «Το θέαμα», γράφει ο Ντεμπόρ, «δεν υμνεί τους άνδρες και τα όπλα τους αλλά τα εμπορεύματα και τα πάθη τους».

Λίγους μήνες μετά την πρώτη έκδοση της «Κοινωνίας του Θεάματος», όπως ακριβώς το είχε σχεδιάσει μεθοδικά ο «στρατηγός» Ντεμπόρ, και αφού οι θέσεις του βιβλίου διαδόθηκαν αστραπιαία στους πιο προωθημένους κύκλους των Γάλλων αριστεριστών και αναρχικών, καθώς και σε σημαντικά κομμάτια της ανήσυχης νεολαίας και των φοιτητών, ξέσπασαν στο Παρίσι οι ταραχές που έμειναν στην ιστορία ως «Μάης του '68», ταραχές που δεν άργησαν να «εξαχθούν» στις περισσότερες μεγαλουπόλεις της Ευρώπης και των Ηνωμένων Πολιτειών, και που εν συνεχεία, μετά την